

**МАКЕДОНСКАТА ТЕМАТСКА ЛЕКСИКОЛОГИЈА
И ЛЕКСИКОГРАФИЈА
КАКО ИЗРАЗ НА КУЛТУРНИОТ ИДЕНТИТЕТ**

Лилјана МАКАРИЈОСКА

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
(Скопје, Македонија)
<https://orcid.org/0000-0003-3722-0210>
lmakarijoska@gmail.com

Николче МИЦКОСКИ

Лексикографски центар
Македонска академија на науките и уметностите
(Скопје, Македонија)
<https://orcid.org/0000-0003-4929-0507>
nmickoski@manu.edu.mk

Во нашиов труд се осврнуваме на тематските лексиколошки и лексикографски трудови, коишто иако се различни според опфатот, концепцијата, односно методолошките принципи и сл., ги обединува тоа што автентично ја претставуваат лексиката на македонскиот јазик како израз на македонската традиционална, материјална и духовна култура. Имајќи ги превид современите тенденции во славистиката, досегашните лексичко-семантички истражувања и лексикографски изданија се израз на културниот идентитет и народниот светоглед, претставувајќи ја на пр. лексиката од областа на растителниот и животинскиот свет, народното градителство, облеката и др., но и обредно-обичајната практика во врска со животниот и календарскиот циклус, народната медицина, верувањата, митологијата итн.

Клучни зборови: македонски јазик, лексикологија, лексикографија, лексика, терминологија, култура, фолклор, традиција, религија

**МАКЕДОНСКАЯ ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА
КАК ОТРАЖЕНИЕ КУЛТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ**

Лиљана МАКАРИОСКА

Институт македонского языка им. Крсте Мисиркова
(Скопье, Македония)

Николче МИЦКОСКИ

Лексикографический центр
Македонская академия наук и искусств
(Скопье, Македония)

В данной работе мы обращаемся к лексикологическим и лексикографическим трудам, которые, несмотря на разницу в объёме, концепции, методологических принципах и т.д., объединяет такой подход к изучению лексики македонского языка, при

котором она рассматривается как отражение македонской традиционной, материальной и духовной, культуры. С учётом современных тенденций развития славистики, имеющиеся на данный момент лексико-семантические исследования и лексикографические издания отражают культурную идентичность и народное мировоззрение, как например, лексика из области растительного и животного мира, народного зодчества, одежды и др., а также ритуально-обрядовых практик, связанных с жизненным и календарным циклом, народной медициной, верованиями, мифологией и т.д.

Ключевые слова: македонский язык, лексикология, лексикография, лексика, терминология, культура, фольклор, традиция, религия

MACEDONIAN THEMATIC LEXICOLOGY AND LEXICOGRAPHY AS AN EXPRESSION OF THE CULTURAL IDENTITY

Liljana MAKARIJOSKA

Institute of Macedonian Language „Krstе Misirkov“
(Skopje, Macedonia)

Nikolche MICKOSKI

Lexicographic Centre Macedonian Academy of Sciences and Arts
(Skopje, Macedonia)

This paper provides an overview of thematic lexicological and lexicographic works which, even though different in terms of scope, conception, methodological principles etc., are united by the fact that they authentically represent the lexicon of Macedonian language as an expression of Macedonian traditional, material and spiritual culture. Considering the modern tendencies in Slavistics, lexical and semantical research, and lexicographical works hitherto are expression of the cultural identity and vernacular ideology, representing, for example, the vocabulary of flora and fauna, vernacular architecture, clothes, etc., as well as rites, ceremonies and traditions related to the living and calendar cycles, folk medicine, believes, mythology etc.

Keywords: Macedonian language, lexicology, lexicography, lexicon, terminology, culture, folklore, tradition, religion

Македонската лексикологија и лексикографија е вкоренета во повоените иницијативи за сеопфатна собирачка и истражувачка дејност на лексиката од различни аспекти. Богатите картотечни фондови на Институтот за македонски јазик «Крсте Мисирков», создавани во текот на повеќедецениската работа на научноистражувачките проекти, пред сè на «Толковниот речник на македонскиот јазик», «Македонскиот дијалектен речник», «Речникот на македонската народна поезија» и др., научноистражувачките проекти на Македонската академија на науките и уметностите и на други наставно-научни институции овозможува работа на повеќе тематски лексиколошки и лексикографски трудови засновани на богата материјална база. Во нашиов прилог се осврнуваме на тематските лексиколошки и лексикографски трудови, коишто иако се различни според опфатот, концепцијата, односно методолошките принципи и сл., ги обединува тоа

што автентично ја претставуваат лексиката на македонскиот јазик како израз на македонската традиционална култура. Културниот идентитет главно се пројавува преку јазикот, а лексиката претставува огледало на материјалната и духовната култура, коишто не може да се разгледуваат изолирано од општествените односи во определен историски период, од временската и географската распространетост, од заедничкото словенско културно наследство, но и од туѓите влијанија. Лингвистичките, дијалектолошките и други истражувања се корисни посебно за лексикологијата, лексикографијата и лингвокултурологијата, осветлувајќи ги сите аспекти на културната традиција. Дијалектниот материјал овозможува да се проследат специфичните елементи што го градат етничкиот идентитет на Македонците, афирмирајќи ја националната култура и јазикот како духовно културно наследство, а се овозможуваат и споредбени проучувања во балкански, јужнословенски и словенски контекст. Имајќи ги превид современите тенденции во славистиката, досегашните лексичко-семантички истражувања и лексикографски изданија претставуваат израз на културниот идентитет, на народниот светоглед итн. На пр. одлики на географските фактори и природните услови носат ботаничките и зоолошките називи што се и своевидно сведоштво за народната култура на определен простор; начинот на живот на луѓето е изразен преку лексиката од областа на домот, градбата на живеалиштето и придружните објекти, основните стопански дејности, па преку покуќнината, храната, облеката, коишто исто така зависат од поднебјето итн., обредно-обичајната практика е во врска со животниот и календарскиот циклус, со народната религија, народната медицина, верувањата, митологијата итн.

Ќе се осврнеме на некои лексиколошки и лексикографски изданија од различни тематски области.

«Дијалектната лексика од областа на растителниот свет» од Киш (1996), претставува прва пообемна студија посветена на растителната лексика со комплетен материјал од околу 1320 лексички единици (називи на овошни дрвја, шумски дрва и грмушки, градинарски култури, житни и индустриски култури), од сите дијалектни пунктови на проектот «Македонски дијалектен атлас», вклучувајќи ги и оние во Пиринска и Егејска Македонија. Ботаничката лексика се разгледува од лингвогеографски, етимолошки, семантички и зборообразувачки аспект — се посочуваат дијалектните форми со зборообразувачките и фонетските варијанти, со етимолошки белешки и паралели од други словенски и од несловенски балкански јазици (заемките од грчкиот, турскиот јазик). Од аспект на семантичката структура се потврдуваат појавите на хомонимија, метафорично мотивирана полисемија и синонимија. Во прилог се дадени и дијалектни карти во кои ареално се претставени називите на покарактеристичните културни растенија.

Во прилогот «Опис на македонската флора и фауна» Мокров (1974) дава преглед на изворниот материјал од периодот од крајот на XIX и почетокот на XX век, собран од познатиот македонски учител, фолклорист и публицист Георги Трајчев, а се опфатени термини од флората и фауната на Дојранското Езеро, но и пошироко од областите: ботаника, зоологија, направи користени за ловење риби и др.

Во трудот «Терминологија од областа на плевелните растенија» Лозановски (1994) дава преглед на имињата на плевелната вегетација во Македонија и во соседните земји — (обработени се 1125 видови од 404 родови), а како основа за термините дадени се преводни еквиваленти на латински, српски, руски, хрватски, англиски, француски и германски јазик, додека трудот «Терминологија од областа на нивските, градинарските и фуражните растенија» од Лозановски (1998) опфаќа 360 видови, подвидови и вариетети со објаснувања за нивната стопанска вредност, за одгледувањето и користењето на културите. Како основа за создавањето на терминологијата се земаат народните имиња, а покрај објаснувањето на македонски јазик, термините се дадени и на други јазици: српски, хрватски, англиски, француски, германски, руски. Народните називи имаат и лингвистичка и културолошка вредност, значајни се како изворен материјал особено заради богатството од синоними и хомоними.

Имајќи го предвид значењето на одгледувањето на тутунот наречен «жолтото злато» на македонското поднебје го izdelуваме и изданието «Тутунски терминологски лексикон» од Стојкоски, Најдоски и Грабулоски (1993). Во него се обработени термините поврзани со одгледувањето и преработката на тутунот, а се посочуваат и голем број архаични и дијалектни зборови: курешаница, мрешко, како и заемки, пред сè зборови и изрази од турско потекло: *актрма, алабура, алаца, буџа, бурмут, дара, истива, качак, колчопере, максул*, од грчко: *ендем, микозис, плазика, тарак, харман*, од латинско потекло: класа, ламина, мутант, парентела, херба, но и од други јазици.

Двојазичниот речник «Мал речник на називи на растенија: македонско-француски, француско-македонски» од Кузманоска (2019) содржи голем број термини за растенија својствени за француското и за македонското поднебје, во француско-македонскиот и во македонско-францускиот дел, со латинскиот назив (род и вид или само род) и фамилијата на која ѝ припаѓа, како и илустрации, а посебно се дадени и називите на плодот, додека Речникот е збогатен и со фразеолошки изрази со називи на растение, со соодветен превод/еквивалент на македонски јазик.

Во трудот «Народни имиња на лековити растенија» Дервенци (1990) ги опишува народните имиња и синонимите на 240 лековити растенија познати во народната медицина, на пр.: *катарнус, чељадник, исцијот, ждралец, димљуз* и др. заедно со нивните латински имиња. За одделни видови се потврдени бројни називи, на пр. за *татулата (Datura stramonium)*: *татул, биволче, магарешки костен, гребен, богова трева, козел, конче, татулина, смрдуш(к)а, смрдљика, свинска душица*. Во контекст на народните имиња на растенијата, ќе го споменеме и трудот «Народни имиња на растенијата од Скопско, Тетовско и Гостиварско» од Мицевски и Пауновска (1984) за народните имиња на растенија од Западна Македонија, а покрај секое име е наведен и локалитетот од каде што потекнува.

Во врска со основниот картотечен фонд на македонскиот стандарден јазик, за «Толковниот речник на македонскиот јазик» е трудот «Лексичко-семантичка група зборови со значење ‘овошје’ во македонскиот јазик» од Бандиловска-Ралповска (2008) што претставува семантичка анализа на лексичко-семантичката

група 'овошје' врз основа на пишуваната, преводната и стручната литература, како и на секојдневната јазична практика. Претставена е поделбата од стручен и од јазичен аспект, номинативната употреба и стандардизацијата на единиците од оваа група, полисемантичкото и деривациско варирање, а во прилог има и Речник и илустрации на обработуваните овошки, односно Индекс на лексичко-семантичката група 'овошје'. Се разгледуваат термините како општи и посебни и нивниот статус во лексичкиот систем, нивните основни и секундарни значења, синонимите (*актинидија* : *киви*, *грејпфрујт* : *цитрон*, *лимета* : *зелен лимон*).

Во «Прилогот кон терминологијата од областа на овоштарството. Имиња на овошните видови» од Димитровски (1972) се дадени имињата на овошните видови со напоредно претставување на имињата на латински (систематизирани според меѓународна номенклатура по абecedен ред) и на македонски јазик. Некои македонски називи се калкирани, други се преведени, за дел се дадени народните имиња, а за одредени имиња се среќаваат и по неколку синоними. Покрај стандардизираните имиња на овошните видови: *кајсија*, *бадем*, *слива*, *цреша*, *вишна* и сл., се среќаваат и народните имиња, на пр.: *чуфа*, *плускајца*, *бела јагода*, *мисирско грозје*, *дусен*, *џанка*, *баблика*, *мукиница* и др.

Во овој контекст особено би сакале да ја истакнеме едисијата «Флора на Република Македонија» од акад. Кирил Мицевски и акад. Владо Матевски (1985—) во која е претставена македонската флора врз основа на припадноста кон фамилиите, родовите, видовите, подвидовите, вариететните форми што придонесува за прегледноста на информациите. Во почетокот на секоја свеска е даден преглед на обработените фамилии, родови и видови, додека на крајот од секоја свеска е приложен абecedен индекс, се посочува присуството на одделен таксон, ред на дел од македонската територија, врз основа на расположливиот документациски, хербариумски материјал. За секој род е даден клуч што содржи детален опис според кој се одредува родот, а дадени се и податоци за територијалната застапеност во државата.

Трудот «Називите на диви животни, лазачи и инсекти во македонските дијалекти» од Симјановски (2019) е посветен на лексичко-семантичката група диви животни, лазачи и инсекти во македонските дијалекти, на фонетско, лексичко и зборообразувачко рамниште, на поимањето на одделните називи и нивната распространетост, на разликите и сличностите од аспект на лексичките и зборообразувачките особености, мотивираноста на називите, но и на споредби со другите словенски и несловенски јазици. Се izdelуваат синонимите, лексичките (*срна* : *заркада* : *кошута*; *ласица* : *невестулка* : *царевичка*; *јазовец* : *бурсук* : *вазмул*; *верверица* : *катерица*; *смок* : *сивјак* : *кравик*) и зборообразувачките разновидности во одделни дијалектни подрачја (*скакал*, *скачак*, *скаклец*, *скакло*), словенската и несловенската лексика, архаичните форми, но претставени се и одделни митолошки, народни верувања поврзани со животните, врз основа на кои се создаваат нови називи и преку кои се изразени специфичните особености на одделен вид.

На истата дијалектна база се заснова и е-проектот «Дигитализација на дијалектни материјали од областа на животинскиот свет (домашни и диви

животни)»¹ (2020) на Одделението за македонска дијалектологија при Институтот за македонски јазик «Крсте Мисирков», реализиран врз основа на дијалектниот материјал од 392 пунктови.

Во овој контекст ќе го споменеме и изданието на Лексикографскиот центар при МАНУ, «Терминологија од областа на зоологијата (инсекти — дневни пеперуги)» во кое В. Крпач, М. Крпач и Лазаревска (2008) даваат преглед на дневните пеперуги што се среќаваат на територијата на Македонија. Тие се подредени во 8 фамилии со 83 рода, за некои од нив се посочуваат некои народни имиња, а за секоја пеперуга се дадени преводни еквиваленти на: руски, англиски, француски, германски, па и на италијански, шпански, шведски и холандски. Заради распознавање, кај сите видови пеперуги се приложени фотографии.

Изданието «Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик» од акад. Видоески (1999) претставува придонес кон македонската дијалектна лексикологија и лексикографија, како речник на 2 250 географските термини со сите податоци како што се: родот, значењето, дијалектните форми и нивната точна локација (дистрибуција), а на крајот се дадени и топонимите во коишто се среќава терминот. Во некои заглавни статии се дадени споредби со други словенски и балкански јазици, етимолошки толкувања. Од аспект на содржината, во делото се опфатени, најчесто, хидронимските и оронимските термини, поретко ботаничките, оние од областа на земјоделието итн., но исто така и низа исчезнати термини зачувани во македонскиот топонимски материјал.

Материјалната култура се пројавува како етнички белег, а најсигурниот летопис на материјалната култура е терминологијата. Во обемот издание «Лексиката на материјалната култура во македонските црковнословенски текстови» од Макаријоска (2003) во рамките на секое тематско подрачје се дава коментар за одредениот сегмент на материјалната култура (архитектура, покуќнина, стопанство, облека, храна итн.) во одредени историски и социокултурни услови, но лексиколошка обработка на историскиот материјал се поврзува со современата состојба во стандардниот македонски јазик, во македонските дијалекти, а се презентира и етимологијата на лексемите. Се потврдува дека поголем дел од лексемите се забележани на целата македонска етничка територија во своето основно значење, а други развиле нови значења. На пр. лексемите од областа на храната главно се во активна употреба и во современиот јазик и во поголемиот дел од македонските дијалекти, со истото конкретно значење: *храна, леб (чист, житин, житов), погача, колач, вариво, масло, маст, леќа, мед, оцет, киселина, копра, мирудија, медовина, оброк, нафора* итн., други само делумно го запазиле или се употребуваат со друго значење: *пиво, квас, пресол*.

Особен влог во истражувањето на лексиката на народната архитектура, односно народното градителство како значаен дел од традиционалното културно наследство и тоа низ призмата на традицијата во развојот на селските населби има трудот «Селската куќа во Македонија, типологија и етнологија на македон-

¹ <http://imj.ukim.edu.mk/CMS/Upload/Proekt%20digitalizacija%20na%20MDA%202020%20final.pdf>

ската селска куќа од 19 и почетокот на 20 век» од Намичев (2009). Живеалиштата се разгледуваат од аспект на структурата, функцијата и нивното значење за материјалната, социјалната и духовната култура. Првиот дел од трудот е посветен на типологијата на македонската селска куќа и ги опфаќа видовите населби и живеалишта, надворешната и внатрешната обработка на куќата, вториот дел на етнологија на македонската селска куќа и ги претставува: доживувањето на просторот во македонската традиционална култура, култот кон куќата — верувањата, обредите и магиите, етнографскиот простор и организацијата и обредните активности, тајниот градителски јазик и др., додека на крајот во Речникот се содржани термините на селската куќа, покуќнината, градителските термини, просторните елементи, верувањата околу градењето на стопанските објекти и целокупното традиционално градителство во македонските села. Начинот на градба покажува низа етнолошки карактеристики кои припаѓаат на централната и јужната балканска народна култура, но голем дел и на локалната градителска традиција на Македонците. Се посочува, на пр. и одреден фонд на основни алатки во градителството, коишто имале народни имиња, а во одделни етнички предели се прилагодувале на локалните говори: *аршина, длето, токмак, блombe, терезија, тесла, скепер, мистрија, визне, сврдле* и др.

Издание на Лексикографскиот центар на МАНУ е «Терминологијата од областа на градежништвото» од Нешкоски (2016), којашто содржи 6.628 стручни термини од сите области на градежништвото (високоградба, нискоградба, хидроградба итн.), опфаќајќи ги сите аспекти на проектирањето, градењето, производството на градежни материјали и конструкции, а исто така, даден е и определен број заеднички термини од неколку сродни области, како на пр. архитектурата и др. Секој термин има кратка стручна дефиниција, како и еквиваленти на англиски, германски, француски и руски јазик. Се изделуваат и архаични и ретки термини, на пр. *земјанка, кула, водна кула, блок, детски дом, донжон* 'утврден град, односно сидана камена конструкција која претставува дел од средновековни градежни објекти (тврдини), најчесто со форма на квадратна или кружна кула' итн.

Дијалектолошкиот труд «Дијалектните именувања на посатките во македонскиот јазик» од Давкова-Ѓоргиева (2009) е посветен на покуќнинските предмети како одраз на начинот на живот, етнокултурните процеси и традиции пренесувани од поколение на поколение. Тие се одликуваат со материјалот од кој се изработени, функцијата, формата и големината и др., еволуирале заедно со другите културни придобивки носејќи го белегот на времето и просторот со кој се поврзуваат, а називите на садовите на меѓујазичните контакти, заемањето од соседните словенски и несловенски јазици. Се посочува лексиката поврзана со внатрешното уредување на куќата: *огниште, тланик; кујна, куќа, мутвак; маса, трпеза, софра, синија; стол, скомин, карекла, санделија; долап, камара; полица, рафт; водник, мијалник, ковчег, ноќви, текме, месало*, садовите за чување: *соларник, масолник, зејтиник*, садовите коишто служат и како мерки: *чаша, шише, филџан, кофа, буре* и др. Посебно се посочуваат архаизмите: *мутвак, скемле, маштраба*,

текне, пешт, чембер, заемките од турскиот јазик: *рафт, ибрик, ѓум, срча, аван, чанак, ѓезве, тенџере, тенџија, тава, казан, аранија, сач*, од грчкиот: *потир, копана, тиган, аркома, цифун, ѓеран, бутин* и др., се укажува на богатата синонимија: *полица : рафт, стол : скемле, сандалија, стомна : бардак : каната, чаша : потир : срча, долап : серџен, миса : чанак, тиган : тава, масолник : зејтинарник, шарлаганик, аранија : аркома, обрач : чембер* и др.

Монографскиот труд «Лексичко-семантичка анализа на тематското подрачје облека и облекување во македонскиот стандарден јазик» од Стефановска-Ристеска (2008) опфаќа лексичко-семантичка анализа на називите за облеката и нејзините составни делови како и на називите поврзани со процесот на изработка на облеката, називите на обувките, покривалата за глава, називите за текстил и др., но и постапките, предметите за изработка на облеката (*игла, макара, напсток, ножици*), доработки (*раб, шев, пораб, обшивка, набор, дипло, волан*), украсни додатоци и копчиња (*гајтан, панделка, ширит, петлица*) и др. Се посветува внимание на семантичката структура на лексичките единици од аспект на влијанието на балканските јазици (грчкиот, турскиот, бугарскиот, српскиот), а не се запоставува ниту зборобразувачкиот аспект, а на крајот е даден Речник на зборовите од оваа тематска област и Индекс.

Интересно издание е «Англиско-македонскиот текстилен поимник» од Спасовска-Герасимовска, Петрушева (1996) со околу 3000 поими од текстилната технологија (предењето, боењето, ткаењето, доработката итн.), при што повеќезначните термини се поопширно објаснети и дополнети со слики и дијаграми.

На народните носии, нивната типологизација и класификација како и на нивната намена и функција им се посветени посебни поглавја од изданието «Етнологија на Македонците» (Етнологија 1996, 143–176, 177–198). Разновидноста на македонските народни носии се разгледува регионално по етнички целини со регионални белези во однос на композицијата, орнаментиката, бројните облековни делови, украси и сл. Се izdelуваат западномакедонскиот и источномакедонскиот тип носии, според основната намена и функциите условени и од географските и климатските услови се izdelуваат: планинската и полската носија, летната и зимската носија, според полот: машката и женската носија, според возраста: носија за детска возраст, носија носена во период на младоста (ергенска, моминска), во период на зрела возраст (свадебна, посвадебна и за средна возраст), носија за период на староста итн. Најразвиена структура, обредна симболика и термилошка разновидност има невестинската, венчална носија со одликувачките елементи: *свадебна кошула, превез, срамник, срамувалка, појас суница, тулупан* и др. Претставен е преглед на застапеноста на функциите (основни, второстепени, споредни) според возраста и преглед на структурата на носијата според возраста и во случај на смрт, што според традиционалните сфаќања има важна улога во започнувањето на «вечниот живот».

Ѓорѓи Здравев (1997, 2005) во изданијата «Македонски народни носии» «Македонски народни носии (ткаеници, везови, плетила, китење и накит)» комплексно ги претставува народните носии со нивната извонредно голема разновидност

од облеку, облековни делови и украси, што варира не само од предел до предел, туку и во рамките на определена пределска целина, а се одразува и на соодветната терминологија. Поголемиот дел носии според основните типски одлики се групираат во: западномакедонски и источномакедонски тип. За поцелосен преглед се врши систематизација заснована на културно-географскиот принцип, усогласен со територијално-етнографската поделба на етнографски целини (горновардарска, дебарско-реканска, брсјачка, средновардарска, шопско-македонска, струмоместанска и јужномакедонска) со бројни пределски целини. Посебно внимание се посветува на терминологијата, на пр. на невестинската носија, на накитот: *нафти, копци, игли, ланци, ѓердани, ќустеци, амајлии, тепелуци, прстени, обетки, нараквици* носени во разни пригоди: свадби, слави, верски празници и други веселби.

Во изданието «Македонски народни везови» од Крстева (1975) е даден преглед на повеќе од 125 оригинални македонски везови создавани во текот на XIX и XX век, од сите краишта на Македонија, а при изборот се имаат предвид орнаментите, композициите, техниките и колоритот. Везовите се групирани по области и пределски целини, приложени се цртежи на најкарактеристичните македонските носии украсени со везови. Од термините може да ги издвоиме: *порубајка, чикме, кошаречко, земник, даркма, ќесме* и др.

Во трудот «Термини од областа на македонската народна носија и орнаментика» на Новеска (1980) е даден преглед на терминологијата од областа на македонското текстилното народно творештво со околу 2000 термини, коишто главно имаат словенско потекло и честопати се исти или слични со соодветните термини кај другите јужнословенски народи, но има и термини преземени од несловенските јазици (турскиот, грчкиот, албанскиот). Покрај дефиницијата, за термините е даден и податок за локацијата на којашто се среќаваат. Се среќава изобилство на различни термини: *чембер, фотуз, тротци, прчалка* и други кои на овој начин ќе се зачуваат од заборавот.

Дијалектолошкиот труд «Именување на роднинските односи во македонските дијалекти од словенски и балканистички аспект» од Стоевска-Денчова (2009) е посветен на дијалектните именувања на роднинските односи, во споредба со балканските и со другите словенски јазици. Со реферативните термини за сродство, се изразува степенот на роднинската блискост, со вокативните (за обраќање) се определуваат нормите на однесување меѓу сродниците, моралната и социјалната дистанца во однос на возраста и степенот на сродство. Термините се разгледуваат од лингвогеографски, етимолошки, од аспект на јазичните контакти (со турскиот, грчкиот и албанскиот јазик) и од семантички аспект. Се разгледуваат крвни сродници по нагорна линија: *мајка, татко, родител, дедо, баба, прадедо, прабаба*, по надолна линија: *дете, чедо, син, ќерка, внук, внука, правнук, правнука*, по странична линија: *брат, сестра, братанец, внук од брат, братаница, внука од брат, сестричник, внук од сестра, сестричница, внука од сестра, братучед, братучетка, стрико, стрина, тетка, тетин, вујко, вујна*, се разгледува сродството по брак или сватовско сродство: *маж, сопруг, свекор, свекрва, снаа, невеста, девер, јатрва, золва, жена, сопруга, тест, дедо, тешта, баба, зет, свеска, балдза, бацанак, шура, шурнеа*,

макеа, очув, пасторок, паштерка, полубрат, полусестра, сват, сваќа, вештачкото, односно духовно сродство: *кум, кума, кумашин, кумашинка, побратим, посестрима*. На крајот има и Речник.

Придонес во оваа област дава и монографскиот труд «Систем на сродство кај Македонците» од Петреска (2005), во кој освен системот на сродство, се разгледува и терминологијата на сродство кај Македонците како показател на општествено-историскиот контекст во кој постои и како показател на социјалната структура на општеството, а и со оглед на важноста од познавањето на сродничката терминологија за поправилно и поцелосно согледување на останатите одлики на сродничкиот систем или основните принципи на сродничкиот систем.

Во дијалектолошкиот труд «Анатомската лексика за човекот во македонските говори» од Дрвошанов (2005) се разгледуваат анатомските термини со конкретните значења во македонските говори, бројните називи кои се должат на меѓудијалектни, односно меѓујазични контакти, а во прилог има и Речник и дијалектолошки карти. Во народната терминологија постои разнозначност во именувањето што е условено од повеќе фактори, но и од надворешната сличност со предмети и поими од други области, од функционалната сличност и др. па за јавуваат многу различни називи изведени од посебни основи, на пр. за ‘зеница’: *црнка, човече, глетка, видело, дамка, бебе, дете, зрно, панада, мунзура, оче, џамче, лулче*. Анатомската лексика има главно словенски карактер, но присутно е и влијанието од турскиот: *бут, далак, јумрук, капак, табан, цигер, чевре, шкембе*, од грчкиот јазик: *кокал, мустаќ, стомак* итн. Некои лексеми зафаќаат големи дијалектни подрачја, други имаат поограничена распространетост, а оние од туѓо потекло обично се јавуваат во помали, островски ареали.

Трудот «Лексиката од областа на историјата на медицината» од Макаријоска (2011) покрај со историската медицинска терминологија, изобилува и со податоци од македонскиот фолклор, култура, етнологија и сл. Се истакнува поврзаноста на терминологијата со народните сфаќања за човечкото тело, за болестите и нивните причинители, за лекувањето и исходот од него. Прегледот на називите за болести ги опфаќа телесните и душевните болести, па физичките, телесните недостатоци, проблемите со говорот, слухот и видот, во споредба со називите во современиот македонски јазик и дијалектите, а се посочуваат и бројните синонимни дијалектни називи, на пр., за епилепсија: *падавица, паданица, падалица, падаќа болест, припат, припадница, припадавица, припадина, илетлија, илет, несвест, детинското, вонкашно, вонкашливо, прифатлија болест, паѓа/ падина/ умот му се врти/ го прифаќа, андрала, дамла, од друга работа, од онаа страна*.

Лексикографскиот труд «Речник на народната медицина на Македонците» од Караџоски (2018) овозможува да се збогати светогледот за македонската традиционална и современа народна медицина. Речникот опфаќа одредници во врска со: причини за болеста; заштита од болестите; народни називи за болести, на пр.: *бољусница, буица, брзица, полазица, вија, вртокосница, врвеш, дриск, железница* и др.; лекување на болестите; обреден простор каде што се изведуваат обредите (граница, огниште, праг, brazда, ограда, дрво, раскрсница); обредно време кога се

изведуваат (на стара, нова, полна месечина, помеѓу ноќ и ден, во глуво доба, пред да пропеат првите петли, во пусто време); обредни предмети (платно, облека); обредни лица, народни лекари, *бајачи*, *баснарки*, *врачарки*, *кушачи*, *гатачи* и др.; местото и улогата на светците, на црквите и манастирите во народната медицина; верувањата во лекувачките својства на дрвјата, камењата, водите; употребата на лековитите растенија, овошја и зеленчук и нивните делови (коренот, стеблата, лисјата, плодовите, смолата, соковите); употребата на животни или нивните делови; собирачи на народни билки — *тревари* итн.

Во Институтот за старословенска култура се реализирани проектите «Македонска народна митологија» и «Речник на митови и на народната култура на Македонците», од кои произлегува и двотомното издание «Народна митологија на Македонците» (1998). Трудот «Народна демонологија на Македонците» од Вражиновски (1995) ја опфаќа народната демонологија на македонскиот народ, верувањата во демонските суштества (*самовила*, *змеј*, *ламја*), во демоните на болестите (*чума*, *смрт*) и полудемонските суштества (*вештерки*, *вампири*, *сеништа*, *нави*), односно натприродните суштества, како и магиско-религиските практики поврзани со нив. Верувањата во демонските суштества се преплетени со верувањата на словенските народи, а особено на јужнословенските, содржат бројни верувања и погледи што се пројавуваат во општествената свест и имаат влијание на човековиот живот, па затоа е значајно и нивното место и улогата во религиозниот систем, односно во магиско-религиозните активности.

Обемниот лексикографски труд «Речник на народната митологија на Македонците» под ред. на Вражиновски (2000; 2002) ги содржи основните особености на народниот светоглед и на народната религија низ вековите. Претставени се прво — религиозни верувања, митолошки ликови и претстави и магиско-религиски практики што се однесуваат на еден древен период на т. н. прасловенска или сесловенска митологија и второ — понови религиозни верувања во насока на автентична и национално-историска конкретизација. Речникот е составен од следниве тематски групи: Словенски претхристијански божества; Космос; Животни; Растенија и дрвја; Демонски суштества; Христијански светци; Култни и свети места; Обичаи од животниот циклус; Обичаи од семејниот циклус; Годишни обичаи; Историски ликови одразени во фолклорот, а на крајот има и Анекс на собирачи на фолклорни и етнографски материјали. Македонските митолошки верувања, во споредба со верувањата на другите словенски и балкански народи значително се зачувани. Етнографските прилози и теренски материјали, укажуваат на современите состојби на народниот живот во однос на претставите, верувањата, култовите и обредите кои постојат и се негуваат или се видоизменети со нови содржини во зависност од општествените, политичките, културните и природните промени. Во овој контекст ќе го споменеме и изданието «Митските слики на Јужните Словени» од Чаусидис (1994).

Интересот за етнолингвистичките истражувања во Македонија е од поново време иако во рамките на бројни дијалектолошки и етнолошки трудови е засегнатата и лексиката од областа на материјалната и духовната култура. Секако, мошне

значајно е колективното издание «Етнологија на Македонците» (1996), монографските трудови посветени на «Македонски народни празници и обичаи» на Китевски (1997; 2013) и др.

Академското издание «Етнологија на Македонците» опфаќа поттеми кои се посветени на: дијалектите на македонскиот јазик, народното стопанство, занаетчиството, народната архитектура, старата покуќнина, народната исхрана и празничната или обредна храна, народните носии, обичаите околу раѓањето, свадбата и умирачката, македонските празнични обичаи, народната медицина, народните песни и орската традиција итн.

Во «Македонски празници» и «Македонски празници и празнични обичаи» од Китевски (2001; 2013) се застапени стотина поглавја за позначајните светители и христијански празници, подвижни (непостојани): *Велигден, Прочка, Тодорова сабота, Спасовден, Духовден* и неподвижни (постојани): *Божик, Водици, Ѓурѓовден, Митровден, Петковден, Св. Никола*, коишто припаѓаат во еден од четирите годишни циклуси: пролетен, летен, есенски и зимски циклус. Се наведуваат најважните податоци за светците (според житија, преданија и сл.), многу обичаи што се изведуваат на празничните денови, верувања и суеверија, црковно, фолклорни и етнографски податоци и називи во врска со специфичните македонски народни обичаи, симболиката на народните празнувања посебно на: *Бадник, Божик, Василица, Водици, Св. Трифун, Прочка* и др.

«Лексиката на македонската традиционална култура» од Макаријоска (2014) содржи прилози посветени на македонската семејна обредност, поточно на родилната, свадбената и посмртната, потоа на календарската обредност, како и на обредната храна, на растителниот свет поврзан со народните обичаи и верувања. Врз основа на приложениот Речник можат да се изведуваат заклучоци во однос на тоа кои народни верувања и обичаи, кои називи се заеднички за словенските и особено за јужнословенските народи. На речничкиот материјал се надоврзува «Речникот на македонската традиционална култура» од Макаријоска (2016) што опфаќа над 16 500 лексички единици (зборови и изрази) со цел да се овозможи посеопфатен увид во богатиот лексички фонд од областа на македонската култура, но и во прилог на афирмирањето на културните вредности и заштитата од заборавот на актуелните и архаичните лексички елементи на материјалната и духовната култура. Речникот е изработен врз основа на голем број трудови посветени на македонската материјална и духовна култура, коишто се темелат на богат лексички, етнографски, фолклорен материјал и укажуваат на животот, обичаите, верувањата во свеста на Македонците во минатото, како и на обредите со зачувани елементи коишто ги исполнуваат соодветните функции до денес.

Во врска со македонската календарска обредност ќе го споменеме изданието на Ковачева и Боцева (2014) «Речник на македонските народни празници, обичаи и верувања» и новото на Ковачева (2019) «Македонски народни празници, обичаи и верувања, Речник», со изобилство на верувања и обичаи, магиско-обредни дејства коишто се исползуваат во обредите и ритуалите при празнувањето на празниците. Обичаите се придружувани со разни таинствени и мистични дејства, кои народот

ги употребувал верувајќи при тоа дека од тоа ќе има некаква помош и корист, првично здравје, па среќа и благосостојба на оние кои го празнуваат празникот, на пр. заштита на здравјето на домашните, сочуввање на имотот, зголемување на родот, излекување на болниот итн. Целта на овој Речник е да даде поцелосен увид во македонските народни верувања, обичаи и празници, кои иако видеоизменети, сè уште се изведуваат меѓу македонскиот народ.

Избор на теми застапен во «Речникот на македонските народни празници, обичаи и верувања» од Ковачева и Боцева (2014), којшто е поврзан со погребните обичаи и верувања на македонскиот народ, како и празниците посветени во чест на душите на покојниците е преточен во компакт-дискот под наслов «Погребните обичаи и верувања во македонската народна традиција» (Ковачева 2015).

Во трудот «Антропологија на смртта: поимање на смртта во народната култура на Македонците» од Ристески (2021) врз богат етнографски материјал се проследуваат поимите поврзани со смртта и нејзиното поимање во народната култура на Македонците. Како резултат на истражувањето на македонската традициска култура и соодветната терминологија, надоврзувајќи се на претходните трудови «Категориите простор и време во народната култура на Македонците» (2005) и особено на «Посмртниот обреден комплекс во традициската култура на Мариово» (1999) трудот нуди продлабочена, споредбена анализа на обредните активности и знаења поврзани со смртта и нивно толкување со цел посоодветно да се разберат «необичните» обредни практики коишто се пренесувале од генерација на генерација до денешни дни.

Религијата, како производ на народната духовна култура и традиција е стара колку и човештвото. Изданието «Македонската народна религија» од Вражировски (2015) е посветено на религиозната содржина на народната култура, што како сегмент од македонската национална култура, го открива првичното време на христијанизацијата на нашиот народ и живеењето со христијански дух. Се посочуваат многу верувања на старите Словени, па и на словенските народи воопшто, што се однесуваат на светот што нè опкружува, на: небото, Сонцето, ѕвездите, огнот, водата, Земјата, растенијата, животните, камењата и изворите итн. Со религиозен превез се на пр. и верувањата за облаците, бурите, громот, виножитото и други атмосферски појави. Во ова издание се расветлуваат различни аспекти и поими на: старословенското религиско наследство, старословенската религија и народната религија на Македонците, македонската народна митологија, атмосферските појави, култот кон каменот, животните и птиците, дрвјата и растенијата, народната демонологија, христијанските светци во македонската народна традиција, митските претстави за народните јунаци и сл.

Богатството и изразните можности на еден јазик се мерат и според неговата способност за изразување апстрактни идеи и поими. Во контекст на народната религија би го споменале и лексикографскиот труд «Терминологија од областа на теологијата» од Таковски (2017) што им е наменет не само на теолозите, туку и на пошироката јавност заинтересирана за богословската литература, зашто изборот на термините за клучните теолошки теми, може да послужи и како помагало при

употребата на многу термини потребни и во секојдневната комуникација, во информативни цели и сл.

Во овој контекст би го споменале и «Библскиот речник» од Златески, Николовски-Катин (1997), како толковен речник со податоци за библските книги, своевидна мала енциклопедија со информации за библските настани наменети за културниот и религиозниот свет, библски, теолошки термини со кратки објаснувања и библски цитати, илустрации кои го доближуваат чудесниот свет на Библијата како света книга и културно наследство.

Во овој прилог не се осврнуваме на тековните проекти, но очекуваме од нив да произлезат нови лексикографски изданија за различни тематски области, а се надеваме дека во иднина македонската тематска лексикологија и лексикографија ќе одговори и на нови научноистражувачки предизвици. Споредбената анализа на македонскиот лексички фонд со резултатите од лексикографската дејност во другите славистички центри, би претставувала прилог кон дооформувањето на мозаикот на словенската материјална и духовна култура одразен и во соодветната терминологија.

ЛИТЕРАТУРА

Бандиловска-Ралповска 2008: Бандиловска-Ралповска Е. Лексичко-семантичка група зборови со значење «овошје» во македонскиот јазик. Посебни изданија, кн. 52. Скопје, 2008.

Видоески 1999: Видоески Б. Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик. Скопје, 1999.

Вражиновски 1995: Вражиновски Т. Народна демонологија на Македонците. Скопје; Прилеп, 1995.

Вражиновски и др. 2002: Вражиновски Т. (ред.). Зоговиќ С., Караџоски В., Јовановска С., Ристовска-Јосифовска Б. Речник на народната митологија на Македонците. Скопје; Прилеп, 2002.

Вражиновски 2015: Вражиновски Т. Македонската народна религија. Скопје, 2015.

Давкова-Ѓоргиева 2009: Давкова-Ѓоргиева С. Дијалектните именувања на посатките во македонскиот јазик. Посебни изданија, кн. 68. Скопје, 2009.

Дервенци 1990: Дервенци В. Народни имиња на лековити растенија // Билтен на Одборот за изработување на македонска терминологија. Год. XX, бр. 1. Македонска терминологија. 67. МАНУ. Скопје, 1990, 59–85.

Димитровски 1972: Димитровски Т. Прилог кон терминологијата од областа на овоштарството. Имиња на овошните видови. Македонска научна и стручна терминологија. Бр. 3. МАНУ. Скопје, 1972.

Дрвошанов 2005: Дрвошанов В. Анатомската лексика за човекот во македонските говори. Посебни изданија, кн. 46. Скопје, 2005.

Етнологија 1996: Томовски К., Паликрушева Г., Крстева А. (ур.). Етнологија на Македонците. МАНУ. Скопје, 1996.

Здравев 1997: Здравев Ѓ. Македонски народни носии I. Скопје, 1997.

Здравев 2005: Здравев Ѓ. Македонски народни носии (ткаеници, везови, плетила, китење и накит). Скопје, 2005.

Златески, Николовски-Катин 1997: Златески П., Николовски-Катин С. Библски речник. Библско здружение на Р Македонија. Скопје, 1997.

Караџоски 2018: Караџоски В. Речник на народната медицина на Македонците. Прилеп, 2018.

Китевски 1997: Китевски М. Македонски народни празници и обичаи. Скопје, 1997.

- Китевски 2001:** Китевски М. Македонски празници. Скопје, 2001.
- Китевски 2013:** Китевски М. Македонски празници и празнични обичаи. Скопје, 2013.
- Киш 1996:** Киш М. Дијалектната лексика од областа на растителниот свет. Посебни изданија, кн. 22. Скопје, 1996.
- Ковачева, Боцева 2014:** Ковачева Л., Боцева Л. Речник на македонските народни празници, обичаи и верувања. Скопје, 2014.
- Ковачева 2015:** Ковачева Л. Погребните обичаи и верувања во македонската народна традиција. Скопје, 2015.
- Ковачева 2019:** Ковачева Л. Македонски народни празници, обичаи и верувања. Речник. Скопје, 2019.
- Крпач В., Крпач М., Лазаревска 2008:** Крпач В., Крпач М., Лазаревска С. Терминологија од областа на зоологијата (инсекти — дневни пеперуги) // Македонска терминологија. Год. 34, бр. 113. МАНУ. Скопје, 2008, 3–91.
- Крстева 1975:** Крстева А. Македонски народни везови. Скопје, 1975.
- Кузманоска 2019:** Кузманоска А. Мал речник на називи на растенија: македонско-француски, француско-македонски / *Petit dictionnaire des noms de plantes: macédonien-français, français-macédonien*. Скопје, 2019.
- Лозановски 1994:** Лозановски Р. Терминологија од областа на плевелните растенија // Билтен. Год. XXIV. МАНУ. Скопје, 1994.
- Лозановски 1998:** Лозановски Р. Терминологија од областа на нивските, градинарските и фуражните растенија // Билтен. Год. XXVIII, МАНУ. Скопје, 1998.
- Макаријоска 2003:** Макаријоска Л. Лексиката на материјалната култура во македонските црковнословенски текстови. Скопје, 2003.
- Макаријоска 2011:** Макаријоска Л. Лексиката од областа на историјата на медицината. Посебни изданија, кн. 70. Скопје, 2011.
- Макаријоска 2014:** Макаријоска Л. Лексиката на македонската традиционална култура. Скопје, 2014.
- Макаријоска 2016:** Макаријоска Л. Речник на македонската традиционална култура. Скопје, 2016.
- Матевски 2010:** Матевски В. Флора на Република Македонија. Т. 2, св. 1. МАНУ. Скопје, 2010.
- Матевски 2021:** Матевски В. Флора на РС Македонија. Т. 2, св. 2. МАНУ. Скопје, 2021.
- Мицевски, Пауновска 1984:** Мицевски К., Пауновска Б. Народни имиња на растенијата од Скопско, Тетовско и Гостиварско // Македонска терминологија. Год. XIV, бр. 1. МАНУ. Скопје, 1984.
- Мицевски 2005:** Мицевски К. Флора на Република Македонија. Т. 1, св. 6 / Кирил Мицевски / Подг. Владо Матевски. Скопје, 2005, 1437–1715.
- Мокров 1974:** Мокров Б. Опис на македонската флора и фауна. Од историјата на нашата терминологија, изворен материјал од периодот од крајот на XIX и почетокот на XX век, собран од познатиот македонски учител, фолклорист и публицист Георги Трајчев забележан од Боро Мокров // Билтен на Одборот за изработување на македонската терминологија на МАНУ. Год. IV, бр. 4. Скопје, 1974.
- Намичев 2009:** Намичев П. Селската куќа во Македонија, типологија и етнологија на македонската селска куќа од 19 и почетокот на 20 век. Скопје, 2009.
- Нешкоски 2016:** Нешкоски Б. Терминологија од областа на градежништвото. МАНУ. Лексикографски центар. Скопје, 2016.
- Новевска 1980:** Новевска З. Термини од областа на македонската народна носија и орнаментика // Билтен. Год. X, бр. 4. МАНУ. Скопје, 1980.
- Петреска 2005:** Петреска В. Систем на сродство кај Македонците. Скопје, 2005.
- Ристески 1999:** Ристески Јб. Посмртниот обреден комплекс во традициската култура на Мариово. Прилеп, 1999.

Ристески 2005: Ристески Љ. Категориите простор и време во народната култура на Македонците. Скопје, 2005.

Ристески 2021: Ристески Љ. Антропологија на смртта: поимање на смртта во народната култура на Македонците. Скопје, 2021.

Симјановски 2019: Симјановски В. Називите на диви животни, лазачи и инсекти во македонските дијалекти // Македонистика. 18. Скопје, 2019.

Спасовска-Герасимовска, Петрушева 1996: Спасовска-Герасимовска Б., Петрушева Е. Англиско-македонски текстилен поимник. Скопје, 1996.

Стефановска-Ристеска 2008: Стефановска-Ристеска Ф. Лексичко-семантичка анализа на тематското подрачје облека и облекување во македонскиот стандарден јазик. Посебни изданија, кн. 53. Скопје 2008.

Стоевска-Денчова 2009: Стоевска-Денчова Е. Именување на роднинските односи во македонските дијалекти од словенски и балканистички аспект. Посебни изданија, кн. 65. Скопје, 2009.

Стојкоски, Најдоски, Грабулоски 1993: Стојкоски С., Најдоски Ј., Грабулоски Т. Тутунски термилошки лексикон. Прилеп, 1993.

Таковски 2017: Таковски Ј. Терминологија од областа на теологијата (македонски, руски, англиски, француски, германски, грчки, црковнословенски, латински). МАНУ. Скопје, 2017.

Чаусидис 1994: Чаусидис Н. Митските слики на Јужните Словени. Скопје, 1994.